

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE
AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN UND KÜNSTE
VON BOSNIEN-HERZEGOWINA

GODIŠNJAK JAHRBUCH

Centar za balkanološka ispitivanja
Zentrum für Balkanforschungen
KNJIGA / BAND 49

Urednik / Herausgeber
Blagoje Govedarica

Redakcija / Redaktion
Aladin Husić, Dževad Juzbašić, Igor Manzura,
Ante Milošević, Lejla Nakaš, Aiša Softić

SARAJEVO 2020

Sadržaj / Inhaltsverzeichnis

Članci / Aufsätze

Giulia Recchia

- Reaching across the Adriatic: northern and western interactions of the Cetina phenomenon (25th–20th centuries BC)
Kroz i preko Jadrana: sjeverna i zapadna interakcija fenomena Cetinske kulture (25–20. v. pr. Hr.)..... 5

Alberta Arena

- From one side to another. An overview on trans-Adriatic connectivity during the Middle Bronze Age
Između dvije obale. Pregled transjadranskih veza u srednjem bronzanom dobu..... 29

Blagoje Govedarica

- Glasinačka kulna kolica
(okolnosti otkrića, naučnoistorijski značaj, kulturnoistorijski kontekst)
Cult chariot from Glasinac
(circumstances of discovery, scientific and historical importance, cultural and historical context)..... 45

Amra Šaćić Beća

- Reviewing the question of *Delminium*
Propitivanje problema Delminija..... 67

Salmedin Mesihović

- Troja između mitologije i dokumenata
Troj between mythology and documents..... 87

Salmedin Mesihović, Samila Beganović

- Novi nalazi iz rimskog perioda u kakanjsko – vareškom području
Newly Roman finds in Kakanj-Vareš area 97

Goran Popović

- Mapiranje srednjovekovnih nadgrobnih spomenika na području opštine Osmaci
Mapping medieval tombstones in the municipality of Osmaci 105

Lejla Nakaš

- Isticanje starozavjetnih elemenata u novozavjetnom tekstu u srednjovjekovnoj bosanskoj pismenosti
Drawing Attention to Old Testament Elements in the Text of the New Testament in the Mediaeval Bosnian Literary Tradition 121

<i>Erma Ramić-Kunić</i>	
Leksika evanđelja iz Mletačkoga zbornika. Tekstualni odnos prema drugim bosanskim evanđeljima	
The Lexic of the Venetian Miscellany. Textual relation to other Bosnian Gospels	141
<i>Aiša Softić</i>	
Zapisi usmenih predaja o kugi u Bosni i Hercegovini s kraja 19. stoljeća	
Records of oral traditions on plague in Bosnia and Herzegovina from the end of the 19 th century	155
<i>Mirjam Mencej</i>	
Magie and <i>Hodžas</i> as Magic Specialists in Contemporary Bosnia and Herzegovina	
Magija i hodže kao specijalisti za magiju u savremenoj Bosni i Hercegovini	171

Kritike i prikazi / Besprechungen

<i>Historijska traganja br. 17</i> , Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2018. (Sabina Veladžić)	197
Mario Katić, <i>Domorodci i gospodari. Historijsko-antropološka studija stvaranja bosanskohercegovačkog grada Vareša</i> . Buybook, Sarajevo/Zagreb 2020. (Aiša Softić)	199
Antonija Zoradija Kiš – Marinka Šimić, <i>Cvijet kreposti ili o naravi ljudskoj kroz narav životinjsku</i> . STUDIJA – TRANSLITERACIJA – FAKSIMIL, Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku, Staroslavenski institut, Zagreb (Erma Ramić-Kunić) ..	201

Hronika / Chronik

Izveštaj o radu Centra za balkanološka ispitivanja u 2020. godini	203
---	-----

In Memoriam

Radoslav Katičić (1930–2019)	205
Idriz Ajeti (1917–2019)	207

Adrese autora / Autorenadressen	211
---------------------------------------	-----

Uputstva / Richtlinien / Guidelines

Uputstva za pripremu materijala za Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH.....	213
Richtlinien zur Veröffentlichung im Jahrbuch des Zentrum für Balkanforschungen der AWBH....	215
Guidelines for the article preparation for Godišnjak CBI ANUBiH.....	217

Leksika evanđelja iz Mletačkoga zbornika. Tekstualni odnos prema drugim bosanskim evanđeljima

Erma Ramić-Kunić
Sarajevo

Abstract: The paper will attempt to illustrate the relationship of the lexicon of the Venetian Miscellany to the other manuscripts of the Bosnian medieval literacy, as well as to the manuscripts of other Slavic traditions. The lexical and textual analysis of the Venetian Miscellany showed that it comes from a template similar to the Gospel of Hval, although it shows many similarities with the Gospel of Sofia, Vrutok Gospel and the Pripković Gospel.

Keywords: The Venetian Miscellany, manuscripts of Bosnian Church Slavonic literacy, textology

1. Uvod

U znanstvenom je diskursu jedno od najkomplikiranijih pitanja slavenske filologije pitanje filijacijskoga odnosa među rukopisima, tj. identificiranje bližih tekstualnih grupa, odnosno (pod)grupa srodnih rukopisa. Kada su u pitanju srednjovjekovna bosanska evanđelja i njihove bliže veze, studija I. Grickat iznjedrila je važne zaključke, ali je otvorila i neka nova pitanja o filijacijskome odnosu bosanskih evanđelja. Bitna opažanja I. Grickat o bosanskoj grupi rukopisa svode se na to da Div. Nik. Dan. Hval. čine grupu koja je sadržavala manji niz podloga (bila rjeđe rekreirana), ili je rekreirana pažljivije. S njenih ogranaka, možda onog koji se uskoro poslije toga inkarnisao u Hval., razvili su se dugi izdanci (Vrut., Sreć. i dr.) koji su, s jedne strane, ponijeli one individualizacije koje je ponio Hval., a s druge strane, sačuvali ponešto od starine, čak i one koju su u izvjesnim stupnjevima razvoja izgubili direktni preci Div. Nik. i Dan.¹

Novija su izdanja bosanskih rukopisa uveliko omogućila dalja komparativna izučavanja bosanskoga korpusa sačuvanih crkvenih tekstova, ali su i donijela neka nova saznanja o bližim grupama unutar bosanskoga stabla.² Ta su is-

traživanja donekle korigirala zaključak I. Grickat o grupi koju čine Div. Nik. Dan. Hval. Naime, Dan. s Nik. Hval. Div. čini grupu do stiha Mk. 2:25. Nakon tog stiha, pisar mijenja predložak i slijedi rukopise četvrte redakcije.³ U novije je vrijeme dostupno i više tekstova nego u vrijeme nastanka studije I. Grickat pa je samim tim omogućeno i preciznije iznošenje zaključaka o bližim (pod)grupama unutar bosanske skupine sačuvanih crkvenih rukopisa.

U ovom ćemo radu govoriti o leksici evanđelja iz Mletačkoga zbornika s ciljem njegovoga jasnijeg pozicioniranja među bosanskom grupom. Povod je novom istraživanju leksike evanđelja iz Mletačkoga zbornika nedavno objavljeno izdanje Mletačkoga zbornika koje je priredila Lejla Nakaš, a izdala Mladinska knjiga Sarajevo. To je izdanje omogućilo potpun uvid u tekst rukopisa i jednostavno uspoređivanje pa samim tim i dopunu i korekciju dosadašnjih saznanja o leksici ovoga reprezentativnog bosanskoga rukopisa.

1.2. Dosadašnja saznanja o leksici evanđelja iz Mletačkoga zbornika

Leksika je evanđelja iz Mletačkoga zbornika (u daljem tekstu Mlet.) bila predmetom znanstve-

¹ Grickat 1961–62, 274.

² Vrutočko bosansko četveroevanđelje, Nakaš 2015; Čajničko četveroevanđelje. Bosanski rukopis s početka 15. stoljeća,

Ramić-Kunić 2017; Bosansko četveroevanđelje. Sofijski odlomci, Kardaš 2018a; Divoševo evanđelje. Studija i kritičko izdanje teksta, Nakaš 2018.

³ Ramić-Kunić 2018a, 12.

noga interesiranja u radu *Mjesto Mletačkog evanđelja među drugim rukopisima bosanske srednjovjekovne pismenosti*,⁴ kritičkom izdanju Čajničkoga četveroevanđelja⁵ te u još neobjavljenoj doktorskoj disertaciji pod nazivom *Leksičke varijante Čajničkog evanđelja iz 15. stoljeća u kontekstu proučavanja bosanske redakcijske pismenosti*.⁶ Ukratko, u navedenim su radovima zamijećene sporadične bliskosti jednog od korištenih predložaka s tekstualnim svjedocima druge i četvrte redakcije slavenskoga prevoda evanđelja. Osim toga, došlo se do zaključka da je četvrtom redakcijom⁷ najviše zahvaćeno Matejevo evanđelje, a manje Ev. po Marku. U izboru leksičkih inovacija Mlet. pokazuje bliskosti s Kopitarovim (T2) te Čajničkim i Daničićevim evanđeljem (T4).

Sumirajući prethodna istraživanja možemo konstatirati da njihov doprinos u leži evidentiranju utjecaja četvrte redakcije na Mlet. Zahvaljujući novom izdanju Mletačkoga zbornika koji je omogućio lakše čitanje i analizu kompletnoga evanđelja iz Mletačkoga zbornika, u ovom smo radu mogli preciznije odrediti granice utjecaja T4 na tekst Mlet. Ta se granica može postaviti do stiha Mk. 5:1. Dakle, u ovome radu dolazimo do zaključka da je od početka Matejeva evanđelja pa do Mk. 5:1 pisar Mlet. koristio dva predložaka – jedan arhaični (T1) i drugi koji tekst Mlet. veže za tekstualne svjedoke četvrte redakcije slavenskoga prevoda evanđelja, poput raškoga Bogdanovoga evanđelja, ruskoga Konstantinopoljskoga i bugarskoga Šafarikovoga evanđelja. S druge strane, od stiha Mk. 5:1 Mlet. pripada prvoj redakciji slavenskoga prevoda evanđelja. S obzirom na to da su u ranijim istraživanjima izdvojene varijante u kojima se Mlet. slaže s tekstualnim svjedocima tipa T4, ovdje se ćemo se samo kratko osvrnuti na ta istraživanja. Naime, u ranije objavljenom radu pod nazivom *Mjesto Mletačkog evanđelja među drugim rukopisima bosanske srednjovjekovne pismenosti*⁸ izdvojeno je 16 leksičko-tekstualnih izbora u dijelu Markovog evanđelja u kojima Mlet. ide s T4. Ti primjeri po-

tvrdjuju ovdje izneseno zapažanje da Mlet. s T4 ide do Mk. 5:1. Od 16 izdvojenih primjera, njih je 15 od Mk. 1:1 do Mk. 5:1. Osim toga, izdvojeno je šest primjera u kojima Mlet. prati T4 u poretku reda riječi i svi su također u dijelu teksta od Mk. 1:1 do Mk. 5:1. Primjeri iz Mateja u kojima je evidentno prisustvo redakcijskoga tipa T4 u Mlet. izdvojeni su i u doktorskoj disertaciji *Leksičke varijante Čajničkog evanđelja iz 15. stoljeća u kontekstu proučavanja bosanske redakcijske pismenosti*.⁹ Ilustracije radi, navest ćemo najreprezentativnije primjere:

Primjeri za Evanđelje po Mateju. Mt. 20:8 поздѣ Mlet. Šaf. Bd. Šč. Vv. — βερεροϋ Div. Kop. Čajn. Mar. Zogr. Ass. Savv. Vrut. def.

Mt. 18:10 не прѣзрнте Mlet. Šaf. — прѣобнднте Kop. прѣобнднте Trn. прѣобнднта Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Mstisl. — не родѣте Čajn. Pripk. Vrut. Sof. Nik. Hval. Dovolj. не роднте Mar. не раднте Zogr.

Mt. 4:14 нолемь Mlet. нонлѣмь Bd. Šč. — нсанемь Nik. Mar. Zogr. Šaf. Mir. Crk. Rh. Mr.

Mt. 15:29 на море Mlet. Šaf. Bd. — прн морѣ Čajn. Vrut. Pripk. Mar. Zogr. прн морн Rh. Mr. — къ морѣ Kop. Mir. Frol. Karp. — на прнморнѣ Vuk. Crk. Hil.

Primjeri za Evanđelje po Marku (od Mk. 1:1 do Mk. 5:1). Mk. 2:4 прнблжхнтн се Čajn. Konst. прнблжхнтн се Mlet. Šaf. Bd. Crk. — прнстѣпнтн Div. Kop. Nik. Hval. Sof. Pripk. Mar. Ass. Zogr. Savv. Mir. Vuk. Hil. Rh. Mr. Trn. Ban.

Mk. 4:34 ѡсобн Čajn. ѡсовь Mlet. Šaf. Konst. Bd. Mstisl. Vuk. Crk. Hil. — ѣдннь Div. Nik. Hval. Sof. Vrut. Pripk. Mar. Zogr. Mir. Rh. Mr. Trn. Dobrš. ѣдно Kop.

2. Odnos evanđelja iz Mletačkoga zbornika prema evanđelju iz Hvalovoga zbornika i Sofijskom evanđelju

Fokus nam je u okviru ovog rada dio teksta Mlet. od Mk. 5:1 pa do kraja Iv. evanđelja jer taj dio nije bio predmetom detaljnije analize u dosadašnjim izučavanjima Mlet. Kao što će pokazati dalja tekstualna analiza Mlet., pored slučajeva pogreška koje znatno ili potpuno kvare smisao teksta te malobrojnih inovacija, tekst Mlet. reflektira stanje svojstveno prvoj redakciji. Dakle, analiza teksta Mlet. od Mk. 5:1 do kraja Ivanovoga evan-

⁴ Ibid. 2018.

⁵ Ibid. 2017.

⁶ Ibid. 2019.

⁷ Pod redakcijskim tipovima T1, T2 i T4 podrazumijeva se prva, druga i četvrta redakcija slavenskoga prevoda evanđelja koje je definirao G. A. Voskresenski (1894). U ovom ćemo se radu dalje voditi klasifikacijom tipova redakcija koje je ponudio Voskresenski.

⁸ Ramić-Kunić 2018, 358–359.

⁹ Ibid. 2019, 104–106.

đelja pokazuje da je tekst T1 te da daljeg, dubljeg zagledanja u kontrolni predložak T4 nema. To znači da se od Mk. 5:1 Mlet. ne odvaja bitno od bosanske skupine tekstova koji imaju arhaične podloge. Tome svjedoče dolje navedeni primjeri, tj. potvrda su da Mlet. od Mk. 5:1 pa do kraja Ivanovoga evanđelja nije inoviran leksikom T4.

Primjeri za Evanđelje po Marku. Mk. 5:10 *кромѣ* Zogr. Mar. Mir. Rh. Mp. Dobrš. Ban. Vrut. Sof. Hval. Div. Nik. Kop. Mlet. *въ безданн* Pripk. — *вънѣ* Čajn. Šaf. Hil.52 Bd. Šč. Vv. *вънѣ* Konst. — *въ нны* Mstisl. Vuk. Hil. Crk.

Mk. 5:30 *ѡщютнвъ* Pripk. Dan. Vuk. Rh. Mp. *ѡщѣць* Vrut. *ѡщюцн* Sof. Mlet. Mir. Nik. Ass. *оштють* Mar. Zogr. Ass. — *разѹмѣвъ* Čajn. Šaf. Crk. Hil. Bd. Mstisl. Jur. Konst.

Mk. 6:45 *оубѣдн* Pripk. Vrut. Sof. Nik. Dan. Mlet. Mir. (≅ Crk., Hil., Rh., Mp., Bd.) Mar. Zogr. *прнпоудн* Mstisl. Vuk.¹² Hil.¹² — *понѹдн* Čajn. Šaf. Bd. Rh. Mp. Konst.

Mk. 7:4 *крѣщеннѣ* Pripk. Vrut. Sof. Nik. Dan. Mlet. Mir. *ѡмѣваннна* Vuk. Crk. Hil. Mstisl. — *погрѹженнѣ* Čajn. Šaf. Rh. Mp. Bd. Konst.

Mk. 10:19 *не прѣлюбн дѣн* Pripk. Vrut. Kop. Mlet. Nik. Dan. Vuk.² Rh. Mar. Zogr. *не любодѣн* Mstisl. *не прѣлюбодѣн* Mir. Hil. — *не прѣлюбн створн* Čajn. Šaf. Bd. Mp. Vuk.¹ *прѣлюбѣ* не створн Crk. *не прелюбы створншн* Konst.

Mk. 10:42 *оустоеть* Pripk. Nik. Dan. Kop. Mlet. *н встоеть* Vrut. Mir. Vuk. Mar. Zogr. Ass. — *сѣдолѣвають* Čajn. Konst. Crk. Rh. Mp. Bd. *сѣдолѣят* Šaf. — *сѣвладоуть* Mstisl.

Mk. 12:33 *нскрѣнаго* Pripk. Vrut. Hval. Mlet. Nik. Mir. Mar. Zogr. Ass. — *банжнаго* Čajn. Šaf. Bd. Vuk. Crk. Hil. Rh. Mp. Mstisl. Jur. Konst.

Mk. 15:27 *едного* Čajn. Bd. Crk. Konst. — *дрогоро* Pripk. Sof. Dan. Mlet. Kop. Nik. Mir. Vuk. Hil. Rh. Mp. Šaf. Mar. Zogr. Savv. Ass. Mstisl.¹⁰

Primjeri za Evanđelje po Luki. Lk. 1:3 *хождѣшоу* Zogr. Mar. Mir. Crk. Mp. Trn. Curz. Kop. Nik. Hval. Mlet. Pripk. *хоуждѣшоу* Ass. Dobrm. Rh. *ходнвшоу* Dobrš. Ban. Div. def. Vrut. def. — *въслѣдовавшю* Mstisl. — *послѣдствѹющѹмѹ* Čajn. *послѣдовшоу* Šaf. *послѣдствовавшоу* Hil.52 Bd. Šč. Vv. Konst.

Lk. 5:14 *запрѣтн* Mlet. Kop. Nik. Hval. Vrut. Pripk. Mir. Vuk. Crk. Rh. Mp. Trn. Mar. Zogr. Curz. Dobrš. — *заповѣда* Čajn. Šaf. Bd. Šč. Konst.

¹⁰ Usp. i druge primjere koji su zabilježeni u: Ramić-Kunić 2018, 361.

Lk. 4:37 *шоумѣ* Mlet. Kop. Nik. Hval. Pripk. Vrut. Mar. Trn. Zogr. Dobrš. Div. def. Mir. def. Mstisl. def. — *гласъ* Čajn. Dan. Šaf. Konst.

Lk. 8:29 *прѣщаше бо* Mlet. Div. Kop. Nik. Vrut. Pripk. Čajn. Mir. Vuk. Hil. Rh. Mp. Karp. Curz. Ban. Dobrš. def. Mar. (Trn.) Zogr. Ass. Savv. — *повелѣ же оубо* Dan. *повелѣ оубо* Šaf. Bd. Konst.

Primjeri za Evanđelje po Ivanu. Iv. 3:1 *нюдѣнскн* Mlet. Nik. *нюдѣнскѣ* Hval. *нюдѣнскѣ* Div. *нюднескѣ* Vrut. *нюденскѣ* Mar. (Trn.) *нюденскѣн* Ban. Mir. — *жндѡскѣ* Šaf. *жндѡвскѣ* Dobril. Frol. Iv. 3:18 *нноуѣдаго* Mlet. Div. Kop. Hval. Vrut. *нноуѣдаго* Mar. Ass. Vuk. *ѣднноуѣдаго* Nik. *ѣднноуѣдаго* Trn. Mir. Rh. Mp. — *ѣдннороднаго* Šaf.

Iv. 3:20 *зла сѣтъ* Mlet. Div. Kop. Nik. Hval. Vrut. *зѣла сѣтъ* Mar. Ass. (злаа) Trn. *зла сѣтъ* Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) — *лжкава сѣтъ* Šaf. B OB

Iv. 6:64 *ѣтерн* Mlet. Hval. Vrut. Nik. Ass. Zogr. Karp. — *ѣдннн* Mar. — *нѣцнѣ* Šaf. *нѣцнн* Frol. Trn. Jur.

Iv. 14:16 *параклнта* Mlet. Vrut. (параклѣта) Hval. (фараклѣта) Nik. Mar. Zogr. Ass. Savv. Mir. Vuk.¹ Hil.² Rh. — *оутѣшнтелѣ* Šaf. Vuk.² Crk. Hil.¹ Mp. Bd. *оутѣшнтелн* Ban. Dobril. Jur. Frol.¹¹

Iako nam je cilj pokazati kako se tekst Mlet. ponaša od stiha Mk. 5:1 do kraja Ivanovoga evanđelja, kratko ćemo se zadržati na dionici teksta od početka Matejeva evanđelja do Mk. 5:1. Primjeri svjedoče da na dionici teksta od početka Matejeva evanđelja pa do Mk. 5:1 pisar Mlet. zagleda u dva predloška ili, eventualno, ispred sebe ima neku vrstu glosara. Ovdje smo, u dijelu Ev. po Mateju pa do Mk. 5:1, skloniji pretpostavci da se radi o kontrolnome predlošku, a ne glosaru. Jednostavno, tome u prilog govori jednak poredak riječi u Mlet. i tekstualnim svjedocima četvrte redakcije.¹² Ukratko ćemo se osvrnuti na odlike tog arhaičnoga predloška, odnosno na to kojem je bosanskome rukopisu Mlet. najbliži u slučaju kada pisar zagleda u arhaični predložak. Na osnovu izdvojene mreže primjera blisko nam je mišljenje da se radi o predlošku koji je sličan (ne i jednak) onome u evanđelju iz Hvalovoga zbornika.¹³ Tako npr., uslijed zagledanja u još

¹¹ Broj primjera koji svjedoče da Mlet. u Lk. i Iv. nema inovacija tipa T4 i T2 daleko je iscrpniji nego se ovdje navodi.

¹² Listu primjera gdje Mlet. ide s T4 u izboru poretka riječi vidjeti u: Ramić-Kunić 2018, 359–361.

¹³ L. Nakaš u predgovoru izdanja Mletačkog zbornika zaključuje da su Hval. Mlet. Nik. potekli iz iste radionice i da su napisani u približno istom vremenskom razdoblju. O toj

jedan predložak, vjerovatno je došlo do toga da u Mt. 21:19 stoji **възрѣвъ вѣѣ** Mlet., a ima Hval. **вѣдѣи**, dok druga bosanska Nik. Div. Vrut. Čajn. Sof. na tom mjestu imaju **възрѣвъ**, kao i kanonska te tekstualni predstavnici tipa T4.¹⁴ U primjerima koji slijede Mlet. ide s Hval., a protivno stanju u predstavnicima T4, ali i stanju u kanonskim i drugim bosanskim.

Mt. 21:2 н абне въходеща въ нѣ ѡбрѣцета Mlet. н абне въходеща ва ноу обрѣцета Hval. — н абне обрѣцета Div. Sof. Čajn. (Ѡдрѣша) Pripk. Dovolj. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. н абне обрѣцета Mar. (Šaf.) Zogr. Ban. н абне обрѣцете Nik. i абие обрѣцета Vat.⁴ (обрѣцета) Roč. Nov. н обрѣцета Кор. Ass. i обрѣцета Hrv. н тоу ѡбращата Curz. Dobrš. def. – greška nastala uslijed utjecaja paralelnih mjesta Mk. 11:2, Lk. 19:30 (usp. u nastavku teksta tumačenje ovakvih greška u Mlet. i Hval.)

Mt. 21:19 **възрѣвъ вѣѣ** Mlet. **вѣдѣи** Hval. **вндѣвъ** Karp.^{si} — **възрѣвъ** Nik. **възрѣвъ** Mir.² Hil.¹ Bd. **оузрѣвъ** Div. Кор. Čajn. Dovolj. **ѡзрнвъ** Vrut. **ѡзрѣ** Sof. Pripk. **оузрѣвъ** Mar. (Šaf.) Dobrš. Vuk. Hil.² Rh. Mr. **оузрѣ** Ban. Dobril. Frol. Jur. **върѣза** Mir.¹ **оузрѣвъ** Curz. Hrv. def.

Mt. 21:22 **проснте** Mlet. Hval. Ban. Karp. — **въспроснте** Div. Nik. Vrut. Čajn. Sof. Dovolj. Mar. (Šaf.) Zogr. Dobrš. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Hrv. def. Dobrš. def. Šaf. def.

Mt. 6:32 **ѣзнци мнра сего нѣцѣ** Mlet. **ѣзнци мѣра сего нѣцѣ** Hval. **ѣзвци мѣра сего нѣцѣ** Vrut. — **ѣзнци нскоутѣ** Div. Кор. **ѣзвци нцоутѣ** Nik. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. **ѣзци нѣцѣ** Mar. (Šaf.) Karp. Ban. **ѣзци иѣцѣ** Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov. — **поганин просатѣ** Savv.

Mt. 7:19 **поснкаемо бнваетѣ** Mlet. **посьнкаемо бнваетѣ** Hval. — **поснкаютѣ** е Vrut. **поськаютѣ** е Čajn. Nik. **поськаетѣ** е Кор. — **поськажѣ** Mar. (Šaf.) Mir. Vuk. Rh. Mr. **поськаютѣ** се Frol. Hil. Bd. **посьцаютѣ** са Karp. add. **покажѣ** е Ass. **поськажѣ** е Ban. Dobril. Jur. **поськаатѣ** са Curz. Hrv. def.

Mt. 11:18 **нѡвнѣ крѣстнтель** Mlet. Hval. Čajn. Gf. Curz. — **ом. крѣстнтель** Div. Кор. Nik. Vrut. Mar.

---

vezi najneposrednije svjedoče rukopisi Nikoljskog evanđelja i Hvalovog zbornika, jer paleografska analiza potvrđuje da je prvih pet stranica Nikoljskog evanđelja ispisao Hval, a da je ostatak rukopisa (2v–174v) napisan, najvjerovatnije, rukom istog prepisivača koji je priredio izgubljeni rukopis Daničićevog evanđelja; Nakaš 2020, 31.

¹⁴ Pisar Mlet. piše udvojene varijante i u sljedećim slučajevima: Mt. 6:5 **лнцемнрѣ ѡпокрнѣ** Mlet. Mt. 23:13 **ѡпокрѣтн лнцемнрн** te dalje u stihovima Mt. 23:14, Mt. 23:23, Mt. 23:29, Lk. 12:56.

(Šaf.) Dobrš. Ban. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Hrv. def.

Mt. 11:25 **младѣннцемѣ свонмѣ** Mlet. Hval. — **ом. свонмѣ** Div. Кор. Nik. Vrut. Čajn. Mar. (Šaf.) Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Ban. Dobrš. Karp. Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov.

Mt. 16:27 **съ анѣлн сѣтнмн свонмн** Mlet. **съ анѣлѣ стѣмнѣ свонмѣ** Hval. — **съ анѣлѣ стѣмн** Mar. **съ анѣ(e)ли s(ve)timi** Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov. — **съ анѣлн свонмн** Кор. Nik. Vrut. Čajn. Dovolj. Zogr.^b Ban. Jur. Karp. **съ аггелѣ свонмн** Šaf. — **ом. Mir.** (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Frol.

Mt. 24:43 **храмнн** Mlet. Hval. **храмнѣ** Div. **храмнны** Vuk.³ Crk.² — **храмѣ** Nik. Vrut. Sof. Čajn. Dobrš. Vuk.¹² Hil.² **храма** Grig.-Gilj. Curz. Mar. Zogr. Ass. Mir. Rh. Bd. Crk.¹³ Hil.¹ — **домѣ** Кор. Šaf. Ban. def.

Tit. (Mt. 21:33) **Ѡ ѡ вноградн прнѣва** Mlet. Hval. — **Ѡ ѡ вноградѣ** Div. Nik. Vrut. Čajn. Sof.

Između Mlet. i Hval. postoje upadljive leksičke razlike u Ev. po Mateju i dijelu Ev. po Marku (Mk. 5:1) nastale uslijed doticaja jednoga od predložaka Mlet. s predložkom iz mlađe redakcije, tj. u slučaju kada pisar Mlet. prepisuje iz kontrolnoga predložka. S druge strane, u slučaju kada pisar koristi arhaični predložak, Mlet. bilježi podudarnosti s Hval. U ostatku teksta Mlet. (od Mk. 5:1 do kraja Iv. evanđelja), jednako kao i Hval., ima konzervativni tip teksta. Ovom prilikom, pri usporedbi teksta Mlet., na dionici teksta od Mk. 5:1 pa do kraja, s drugim bosanskim rukopisima, a s ciljem njegovog jasnijeg pozicioniranja u okviru bosanskog korpusa sačuvanih evanđeoskih tekstova, također su uočena neka zajednička čitanja između Mlet. i Hval. Izdvojena čitanja u ova dva bosanska rukopisa, sažeta u sljedećim primjerima, mogu ukazivati na bližu vezu njihovih predložaka. S obzirom na to da oba rukopisa slijede tekstualni tip T1, prilikom analize bilo je neophodno posegnuti za drugim kriterijima za određivanje bliskosti predložka.¹⁵

¹⁵ L. Nakaš govori o tome da se genetska povezanost između dva rukopisa, ili bliže veze unutar skupine rukopisa bolje daju procijeniti po istaknutim omisijama ili dodavanjima, te zajedničkim čitanjima na pojedinačnim mjestima, koja su takve vrste da zapravo povezuju dva rukopisa čineći ih izuzetnim u odnosu na sve ostale. Upotreba određene leksike koja se vezuje za redakcijske tipove teksta T1 i T2 sama po sebi nije pokazatelj bliskih veza između pojedinačnih primjeraka rukopisnih knjiga, jer načini na koje leksički izbori u okviru sinonimnog para dopiru u dva rukopisa ne moraju ići putem izravnog prenošenja iz zajedničkih podloga; Nakaš 2018, 90.

Primjeri koji povezuju Mlet. Hval.

Mk. 1:4 въ пѣстннн нюдѣнсн Mlet. Hval. — om. нюдѣнсн Div. Kop. Nik. Sof. Čajn. Pripk. Dovolj. Mar. (Šaf.) Zogr. Ass. Savv. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. Karp. Mstisl. Konst.

Mk. 2:24 не достонть творнн Mlet. Hval. (твори) Pripk. Kop. Dobrš. — om. творнн Nik. Div. Čajn. Sof. Dovolj. Mar. Zogr. Ass. Savv. Karp. Mstisl. Konst. Curz. Ban. Mir. def. не достонно ест Šaf.

Mk. 2:26 ерѣомъ еднннмъ Mlet. Hval. Pripk. не реомъ едннмъ Ass. — om. еднннмъ Div. Kop. Nik. Čajn. Sof. Dovolj. Mar. (Šaf.) Zogr. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Vuk. Konst. Mir. def. жьрьцемъ Mstisl.

Mk. 8:38 съ амѣлн стѣмн своннн Mlet. Hval. Pripk. Rh. Mp. — om. своннн Div. Kop. Nik. Vrut. Čajn. Mar. (Šaf.) Zogr. Ass. Savv. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Mir. Vuk. Crk. Hil. Bd. Mstisl. Konst. Dovolj. def. Sof. def.

Mk. 13:13 всннн езнкн нмене моего радн Mlet. всннн езнкн нмене моего радѣ Hval. — всннн нмене моего радн (нменн) Div. Kop. Nik. Vrut. Čajn. Pripk. Dovolj. Mar. (Šaf.) Zogr. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. Sof. def.

Mk. 14:8 на погребенне ме сътвори Mlet. на погребенне мѣ створи Hval. на погребенне ма створи Dobrš. — на погребенне Div. Kop. Nik. Čajn. Pripk. Dovolj. Mar. (Šaf.) Zogr. Ban. Curz. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vrut. def.

Lk. 7:8 владнкою Mlet. Hval. Pripk. вѣкож Mir. Crk. Bd. вѣдкамн Savv. владыкѣ Šaf. — властелн Div. Kop. Nik. Čajn. Dovolj. Mar. Zogr. Ass. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Vuk. Hil. Rh. Mp. властню Vrut.

Lk. 7:28 въ црѣствн нбсннмъ Mlet. въ црѣствѣ нбсннмъ Hval. въ црѣствѣ нбснмъ Dovolj. нбнмъ црѣствѣ Ban. — въ црѣствннн Div. въ црѣствннн Kop. въ црѣствн Vrut. Pripk. Ѹ црѣствннн Nik. — въ црѣствннн бжннн Čajn. Dan. Mar. (Šaf.) Zogr. Karp. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk.

Iv. 8:3 прнведоше же к немѸ Mlet. Hval. прнведоша же къ нѣмоу Ban. (н прнведоша) Dobrš. (om. же) Curz. Šaf. (u stihu Iv. 3:23 Mlet. i Hval. dodaju k nemѸ, a tog dodatka nema u drugim bosanskim) — н прнведоше же Nik. Dan. Pripk. прнвшше же Vrut. прнвшса же Mar. Zogr. прнвшса къ нѣоу Karp. Mir. def. Dovolj. def.

U naslovima:

Tit. (Mk. 14:3) **мд ѱ помазавшнхъ гѣ мастью :-** Mlet. (f. 61cd) **мд о помазавшѣ гѣ мастью :-** Hval. — Div. Nik. Čajn. **мд о помазавшн гѣ хрнзмою:.** Pripk. **мд о помазавшнхъ гѣ хрнзмою.**

Tit. (Lk. 9:57) **лг ѱ не повелнннмъ въ слѣдѣ нтн** Mlet. (f. 81cd) **лг о не повелѣнннмъ въ слѣдѣ нтѣ** Hval. **лг о не повелннн въ слѣдѣ нтн** Vrut. Pripk. — **лг о не повелѣннмъ въ слѣдѣ нтн** Nik. **лг о не повелѣннмъ въ слѣдѣ нтн** Div. Kop. Čajn.

Zajednički izbori u Mlet. i Hval. ne zadržavaju se samo na prethodno navedenim čitanjima, već je ukupan broj međusobnih slaganja daleko veći, ako se u obzir uzme to da oba rukopisa imaju arhaičnu leksiku. Ovdje smo izdvojili mjesta po kojima se ova dva rukopisa odvajaju od većine bosanskih, s tim da im se najčešće pridružuje Pripk. (od jedanaest primjera u njih pet). Posebnu pozornost privlače greške u ova dva rukopisa. Poznato je da na pisara evanđeoskog teksta u procesu ispisivanja novog rukopisa djeluju paralelna mjesta u tekstu pa se dešava da u tekst jednog evanđelja pređu sintaksički sklopovi i riječi koje se nalaze u tekstu drugog, a opisuju istu sekvencu Hristove misije. Takve greške ukazuju na određen stupanj slobode u pamćenju pisara. U rukopisima su razmjerno česte.¹⁶ U evanđelju iz Hvalovoga zbornika brojni su primjeri u kojima je došlo do pogrešaka uslijed utjecaja paralelnog mjesta.¹⁷ Neke od takvih pogrešaka ponovljene su i u Mlet. Općenito uzevši, greške ovog tipa moguće je tumačiti na dva načina. Prvo, nije isključena mogućnost da su takve greške rezultat nesvjesnoga uplitanja memorije u proces prepisivanja teksta, kako smo to gore naveli, a takve greške ne moraju ništa govoriti o bliskosti podloga u kojoj su greške ponovljene. Mogle su se desiti, dakle, neovisno od podloge. Drugo, takve su greške mogle biti već predložku rukopisa x, a kasnije se prenositi na njegove dalje prepise. Pisari u ovom slučaju ili spontano ili iz poštovanja prema Svetom tekstu prepisuju i u dalje prepise takve greške. U tom slučaju, greške takvog tipa mogu ukazivati na bliskost podloga. Uvjet je, naravno, da postoje i druge bliskosti između ru-

¹⁶ O tome vidjeti više i u: Alberti 2013.

¹⁷ Pisar Mlet. može se pohvaliti manjim brojem grešaka ovog tipa nego je to slučaj s Hvalom. Ovdje navodimo samo neke od zabilježenih grešaka gdje se Hval. samostalno ronaša. Usp. Lk. 12:42 прнставнннннн Div. Kop. Nik. Čajn. Vrut. Pripk. Mlet. — равь Hval. utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:45; Lk. 8:27 ѿ града Div. Kop. Nik. Čajn. Vrut. Pripk. Vrut. Mlet. — ѿ гроба Hval. utjecaj paralelnog mjesta Mt. 8:28; Lk. 17:37 тѣло Div. Kop. Nik. def. Čajn. Vrut. Pripk. Mlet. — троупъ Hval. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:28; Lk. 8:7 възрасте Div. Kop. Nik. Čajn. Vrut. Pripk. — възнде Hval. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 13:7 i Mk. 4:7.

kopisa. Kada su u pitanju Mlet. i Hval., gore navedeni primjeri svjedoče o njihovoj bliskosti, a i s obzirom na brojnost zajedničkih grešaka u Hval. i Mlet., bliska nam je pretpostavka da su pojedine već bile u nekoj od njihovih zajedničkih podloga, tj. sve greške kod Hvala ne treba pripisati samo njemu i njegovom oslanjanju na vlastitu memoriju. Upadljive su sljedeće zajedničke greške u njihovim tekstovima:

Lk. 5:18 жнламан Mlet. Hval. — om. Nik. Div. Vrut. Čajn. Pripk. Kop. Mar. Zogr. Ass. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 9:2

Lk. 16:18 прѣлюбн творнть Mlet. Hval. прѣлюбн створнть Curz. прѣлоубодѣнне творнть Vuk. — прѣлюбн дѣеть Nik. Vrut. Kop. Čajn. Dan. прѣлюбн дѣать Mar. Hil. прѣлюбн дѣеть Zogr. Mir. def. Div. def. Dobrš. Ban. def. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 19:9

Mk. 5:26 нздѣвшн все свое нмѣнье Mlet. нздѣвшн вѣ свое нмѣнье Hval. — нздавшн свое все Nik. Pripk. нздавшн вса своѣ Vrut. Div. def. нздавшн своѣ всѣ Čajn. нздѣвшн свое все Sof. нжданвѣшн вѣсе свое Mar. Zogr. Savv. нжданвѣшн все свое Mir. (нздавшнн) Crk. Bd. (раздавшн) Rh. Mp. нздавшн вѣсе свое Ass. Vuk. Hil. — utjecaj paralelnog mjesta Lk. 9:43

Mk. 13:18 ваше зѣмн нн въ сѣботѣ Mlet. ваше зѣмнѣ нн ѣ соуботоу Hval. — ваше зѣмѣ Div. Kop. Nik. Vrut. Čajn. Pripk. Mar. Zogr. Mir. def. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:20

Mk. 12:1 нскопа въ немъ тоушло Mlet. Hval. — нскопа тоушло Div. Kop. Vrut. Nik. Čajn. Mar. Zogr. Mir. def. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 21:33

Mk. 12:28 прѣвншн вснхъ заповѣдн Mlet. прѣвншнѣ вснхъ заповѣдѣи Hval. — прѣвншнѣ вснхъ om. заповѣдн Div. Nik. Vrut. Čajn. (прѣвншн) Ass. Crk. Hil. Rh. Mp. Bd. (прѣвышн) Vuk. прѣва вѣсѣхъ Mar. (прѣваѣ) Mir. (vjerojatno se radi o zajedničkoj grešci uslijed konteksta koji slijedi u stihu Mk. 12:30)

Mk. 13:19 скръбъ велнѣ Mlet. Hval. — скръбъ Div. Kop. Vrut. Čajn. Pripk. скръбнн Nik. Mar. Zogr. Mir. def. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:21

Lk. 7:9 дѣвшн се емѣ Mlet. днвшн се емоу Hval. Dan. Mir. Vuk. Crk. Hil. — тоудн се емоу Div. Kop. Vrut. Nik. Čajn. Pripk. Rh. Mp. Bd. Mar. Zogr. Ass. Savv. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 8:10

Lk. 21:27 а ѡблацихъ нѣснѣхъ Mlet. Hval. Čajn. — om. нѣснѣхъ Div. Kop. Vrut. Pripk. Nik. Dan. Mar.

Zogr. Ass. Savv. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk.¹⁸ — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 24:30

Lk. 8:24 тишна велнѣ Mlet. Hval. Dan. — тишна Div. Kop. Vrut. Nik. Čajn. Pripk. Mar. Zogr. Ass. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. — utjecaj paralelnog mjesta Mt. 8:26

Iv. 4:15 поурѣпатн add. водн Mlet. Hval. — поурѣпатн Div. Kop. Nik. Vrut. Pripk. Ban. Curz. Dobrm. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mp. Bd.) Vuk. Šaf. поурѣпатъ Mar. Zogr. Ass. Dobrš. Karp. — vjerovatno greška nastala zbog stiha Iv. 4:7.

Brojnost izoliranih primjera koji predstavljaju pogreške u oba rukopisa upućuju na pretpostavku da su oba pisara, i Hval. i Mlet., prepisivali tekst iz nekog predloška u kojem su te greške već bile usađene. Drugim riječima, navedene pogreške nisu rezultat spontanih, slučajnih poduhvata pojedinih prepisivača, već su povezane s nekom od njihovih ranijih podloga i prema tome upućuju na pretpostavku da su te pogreške naslijedili Hval. i Mlet. Istraživanja provedena u doktorskoj disertaciji *Leksičke varijante Čajničkog evanđelja iz 15. stoljeća u kontekstu proučavanja bosanske redakcijske pismenosti* E. Ramić-Kunić pokazala su da je treći predložak Čajničkoga evanđelja blizak evanđelju iz Hvalovoga zbornika. Stoga ne čudi to što se Čajn. u svom trećem predlošku povremeno slaže s Mlet. i Hval. Osim ovog primjera iz stiha Lk. 21:27, zabilježili smo i sljedeća: Lk. 20:47 прнмѣть лнше ѡсѣжѣнье Mlet. прнмоуть лнше ѡсоуеньѣ Hval. прнмоуть лнше ѡсѣженне Čajn. Dan. прнмѣть ѡсоужѣнне боле Nik. прнмоуть ѡсоужѣнне боле · Div. прнмѣть ѡсѣженне веѣ Vrut. Povremeno Hval. ide s drugim bosanskim, dok se Mlet. i Čajn. ponašaju suprotno. Usp. Lk. 19:39 add. да ѡмѣуетъ Čajn. Mlet., drugi bosanski nemaju ovaj dodatak, Lk. 22:22 прѣданъ бѣдетъ снѣ ѡлѣскн Mlet. снѣ ѡлѣкн прѣданъ бѣдетъ Čajn., drugi bosanski om. снѣ ѡлѣкн, Lk. 20:12 и ванѣ dodaju Mlet. Čajn., drugi bosanski om. н ванѣ.

U dosadašnjoj su literaturi spominjane bliže veze Hvalovog evanđelja sa Sofijskim,¹⁹ iako je

¹⁸ U stihu Lk. 21:34 Hval. i Mlet. u istoj riječi bilježe promjenu *l* u *o*: вѣнезаопѣ Hval. Mlet. вѣнезальпѣ Nik. Čajn. ѡнезаопвоу Div. ѡнезапѣ Vrut. Isto je tako, u istoj riječi, u stihu Lk. 9:39 вѣнезаопѣ Hval. Mlet. вѣнезальпѣ Nik. Dan. Kop. вѣнезапѣ Vrut. вѣнезальпоу Čajn.

¹⁹ Ramić-Kunić 2017, 45. O njihovoj međusobnoj bliskosti govore i ovdje zabilježene tekstualno-lexičke posebnosti, a tek buduća istraživanja trebaju pristupiti opsežnijim usporedbama ova dva rukopisa. U ovom stepenu istraživa-

još uvijek ostao nedovoljno istražen međusobni odnos ova dva rukopisa. Oba rukopisa, i Hval. i Sof., pokazuju bliže veze s Mlet. Naime, usporedbom teksta Mlet. s drugim bosanskim rukopisima primijećena je veza između Sof. i Mlet., a kako je ranije ukazano na veze između Hval. i Sof., a i s obzirom na to da su u ovom radu izdvojene tekstualno-leksičke korespondencije između Hval. i Mlet., nametnulo nam se kao neophodan zadatak i detaljna usporedba međusobnog odnosa Mlet. i Sof. Poređenje Mlet. i Sof. vršeno je na dijelu teksta Mt. 16:13–26; Mt 17:12–18:23; Mt. 19:18–28:20; Mk. 1:3–7:37; Mk. 14:9–15:28 jer su to dijelovi sačuvanog teksta Sofijskog evanđelja.²⁰

Primjeri koji povezuju Mlet. Sof.

Mk. 1:16 *снмона петра* Mlet. Sof. — *om. петра* Div. Kop. Nik. Hval. Čajn. Pripk. Mar. Zogr. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Vrut. def. Mir. def. Dovolj. def.

Mk. 2:23 *вѣстрѣгающе класи ѣсти* Mlet. Sof. *вѣстрѣгающе класне н ѣднѣоу* Dovolj. — *om. ѣсти* Div. Kop. Nik. Hval. Čajn. Pripk. Mar. Zogr. Ass. Savv. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Vrut. def. Mir. def.

Mk. 5:37 *нѡвна брата его* Sof. Mlet. — *ноѡна бра њковла* Div. Kop. Vrut. Nik. Čajn. Pripk. Dovolj. Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Mstisl. Konst. — *новна om. брата њковла / брата его* Hval. — *om. ноѡна бра њковла* Karp.

Mk. 6:11 *ни послушають словесъ вашнхъ* Mlet. Sof. Gal. (greška nastala pod utjecajem paralelnog mjesta Mt. 10:14) — *ни послоушають васъ* Div. Kop. Nik. Hval. Dovolj. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Mstisl. Mar. Zogr. *не послошатн васъ* Čajn. Konst. dok Vrut. Pripk. *om. ни послоушають васъ*, Ban. Dobrš. Curz. *om. васъ*

Mk. 6:44 *развн жень н дѣти* Mlet. Sof. Pripk. — *om. Div. Vrut. Nik. Hval. Čajn. Dovolj. Mar. Zogr. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr.*

nja, vidljiva je njihova bliska veza unutar bosanskog stabla (usp. Mt. 26:12 *моуро се* Hval. Sof. *моуро снѣ* Kop. *сн муоро се* Mar. Šaf. (снн) Ass. *сн мнро* Zogr. — *сн хрнзмоу сню* Div. (хрѣзмѣ) Vrut. *хрнзмѣ сню* Nik. — *сн масть* Čajn. Mlet., Mt. 27:52 *санѣта* Hval. *снѣта* Sof. — други bosanski *стнхъ*, Mt. 17:12 *страдаѣти* Sof. Hval. — *пострадаѣти* Vrut. Dovolj. Nik. Mlet. Čajn., Mk. 1:13 *днѣ м н ноцн м* Hval. *днн м н ноцн м* Sof. — *днн м* Nik. Mlet. Div. *днн уѣтрн десѣти* Čajn., Mk. 1:11 *с нѣсе глѣ* Mlet. Sof. *с нѣсе бѣн глѣ* Hval. — *om. глѣ* Nik. Div. Čajn. Kop. Mar. Zogr., Mk. 14:20 *тровоѣн* Hval. *тровоѣн* Sof. — *вѣ трнѣнн* Div. Nik. — *вѣ солнло* Čajn. Mlet. Kop., Mk. 3: 32 *вѣнѣ add. стоѣтъ* Hval. Sof. Pripk. — *вѣнѣ* Čajn. Vrut. Mlet. Div. Nik. Kop., Mk. 5:11 *стадо свѣнѣно* много Hval. *стадѣ свнное* много Sof. — *стадо свнно велне* Div. *стадо свнное велне* Mlet. Nik. Vrut. Čajn. Dovolj.).

²⁰ Kardaš 2018a, 9.

Bd.). Greška nastala uslijed djelovanja paralelnog mjesta Mt. 14:21, koja se mogla desiti neovisno o utjecaju zajedničkog predloška. S druge strane, s obzirom na druge podudarnosti Mlet. i Sof., nije isključeno da se ova greška desila u nekom od njihovih zajedničkih predložaka.

Mk. 7:15 *нсходѣща ѡ срѣца* Mlet. *нсходѣща ѡ срѣца* Sof. — *нсходѣща нз оустѣ* Hval. (pisar Hval. griješi pod utjecajem paralelnog mjesta Mt. 15:17, gdje oblik *нз оустѣ* imaju kanonska i bosanska) — *нсходѣщаѡ ѡ негѡ* Čajn. Vuk. Crk. Hil. Bd. Mstisl. Konst. *нсходаштаѡ нз негѡ* Mar. Mir. Rh. Mr. — *нсходѣща om. нз негѡ / ѡ негѡ* Div. Kop. Vrut. Nik. Pripk. Dovolj. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Gal.

Mk. 7:30 *нсъшѣшн ѡ нен* Mlet. Sof. Sinod. Tip. N°. 12 — *ѣа ншѣдѣшн* Curz. Ban. — *om. ѡ нен (ili ѣа)* Div. Kop. Vrut. Nik. Hval. Čajn. Pripk. Dovolj. Mar. Zogr. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Dobrš. def.

Mk. 14:53 *сѣбраше* Mlet. Sof. Nik. *собраше* Vuk. *сѣбраша* Mstisl. *сѣбрашѣ* Karp. — *снндоше* Hval. Vrut. Čajn. *снндоха* Ban. *снндоша* Curz. *сѣннѣа* Mar. Zogr. *снндоша* Konst. *сѣннѣе* Dovolj. Mir. def. Dobrš. def.

Mk. 5:21 *народн мнози ѡ немѣ* Mlet. (многѣ) Sof. (om. н бѣ прн морн) — *къ немѣ народѣ многоѣ* Kop. — *народѣ многи о немѣ н бѣ прн морн* Vrut. *народѣ многоѣ ѡ немѣ н бѣ прн морн* Čajn. *народѣ многоѣ о немѣ н бѣ прн морн* Hval. *народѣ мѣногѣ о немѣ н бѣ прн морн* Mar. Zogr. Ban. (бѣше) Dobrš. Curz. Konst. — *народѣ многоѣ о немѣ н бѣ* Nik. Dovolj. Mir. def. — *народѣ мѣногѣ къ немѡу н бѣше на поморнн* Mstisl.

Popisani primjeri leksičko-tekstualnih posebnosti između Mlet. i Sof., posebno oni gdje ih ne prate druga evanđelja s kojima se poredilo poput karakterističnog u Mk. 7:15, dozvoljavaju pretpostavku da su i njihovi predlošci bili u bližem međusobnom doticaju.

3. Odnos evanđelja iz Mletačkoga zbornika prema Vrutočkom evanđelju

Posebnu smo pozornost u okviru ovog rada posvetili odnosu Mlet. i Vrut. jer nam je detaljna usporedba Mlet. s drugim bosanskim rukopisima ukazala na specifične sličnosti između Mlet. i Vrut. Naime, ovdje provedene usporedbe svjedoče o tome da, osim s Hval. i Sof., Mlet. pokazuje bliskosti s Vrut. te Pripk.²¹ Jedan od specifičnih

²¹ Hval. Vrut. Pripk i međusobno imaju neka zajednička rješenja (usp. Lk. 2:1 *догмѡ* Hval. Pripk. Vrut., a drugi bosanski rukopisi *повѣлѣнне*; Mk. 6:36 *брашнѡ* Hval. Vrut. Kop., drugi bosanski *хлѣбн*). Također, u stihu Mt. 14:27 Hval. ima

primjera koji ide u prilog pretpostavci da su Mlet. i Vrut. u nizu predložaka dijelili jedan zajednički jeste i onaj iz stiha Mk. 6:39 gdje Mlet. Vrut. Pripk. Dovolj. te makedonsko Karp. prave istu grešku te upotrebljavaju на травн землн Mlet. на травѣ земальнѣ Vrut. umjesto на травѣ зеленѣ Nik. на травы зеленѣ Hval. на травѣ зеленѣ Div. Čajn. Sof.²²

Osim toga, zanimljivo je da Mlet. u stihu Lk. 16:3 Mlet. (i Dan) ima проснѣтн, a druga bosanska, uključujući i Vrut. хлюпатн, a na margini Vrut. je zapisano проснѣтн (f. 103b/126b). Slično tome, u stihu Iv. 11:44 gdje piše ...хкроемь ѡбрѡсом ногамн рѡкамн кнрнѣмн н лице его сѡдаремь ѡбезано, na margini Vrut. стоји ѡкореннмь ѡбрѡсомь. Ovo nas navodi na razmišljanje da je neki od predložaka (bliži ili dalji) Mlet. prepisivan s predloška, poput onog u Vrutočkom, na čijim je marginama zabilježen prevod grčkog сѡдаремь / ѡбрѡсомь (f. 154a/177a), odnosno кнрнѣмн / ѡкроемь. S obzirom na to da je u dijelu teksta od Mk. 5:1 pa do kraja Ivanovog evanđelja izbor inovirane leksike gotovo pa zanemarljiv (usp. проснѣтн на mjestu gdje druga bosanska i kanonska imaju хлюпатн), mišljenja smo da pisar ispred sebe više nema dva (ili više) kontrolnih predložaka te da sada ne reproducira tekst jednog, a onda sasvim rijetko tekst drugog tekstualno različitog predloška. Umjesto toga, leksika koja nije karakteristična za predložak (arhaični, T1) kojim se pisar koristi od Mk. 5:1 u tekst je mogla ući posredstvom zabilješki s margina. Te su marginalne zabilješke vjerovatno bile blizu riječi u glavnom tekstu pa je pisar prepisao oboje, kao da je glavni tekst. Teško je sa sigurnošću reći da li je pisar Mlet. prilikom prepisivanja unio u glavni tekst zapise koji su bili na marginama ili je to, pak, učinio neko od njegovih prethodnika, a pisar Mlet. spontano prepisao. Čini se ipak da je to djelo pisara Mlet. jer ovakav postupak prati gotovo sve dijelove teksta i čini nam se manje vjerovatno da pisar takva bespotrebna ponavljanja ne bi uklonio iz glavnog teksta da su već bila u predlošku. Zapravo, sve sugerira na to da je cilj pisara Mlet. pojasniti

određene strane, neslavenske riječi u slučaju kav je u stihu Iv. 11:44.

Primjeri koji povezuju Mlet. i Vrut.

Mk. 6:39 на травн землн Mlet. на травѣ земальнѣ Vrut. на травн земльнн Dovolj. Pripk. на трѣвѣ земнѣ Karp. — на травѣ зеленѣ Nik. на травы зеленѣ Hval. на травѣ зеленѣ Div. Čajn. Sof. Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Konst. — на младѣ травѣ Mstisl. Hrv. def.

Mk. 9:2 на горѡ вѣсокѡ едннн Mlet. на горѡ вѣсокѡ едннн Vrut. на горѡ вѣсокѡ едннн Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mstisl. — на горѡ едннн Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) — на горѡ вѣсокѡ ѡсобь ѣдннѣ Čajn. Konst. — на гороу високоу зѣло едннн Div. Kor. на гороу високоу сѡѣгло едннѣ Hval. на горѡ високоу сѡѣгло едннн Nik. Pripk. Hrv. def.

Lk. 16:2 прнзвавѣ Mlet. prizvavъ Vat.⁴ Roč. прѣзвавѣ Vrut. Vuk. Hil. Mar. Dobrš. Ban. Curz. — прнглашь Nik. Hval. Čajn. Kor. Zogr. Mir. Karp. priglašъ Nov. прнгласнѣ Crk. Rh. Mr. Bd. prigla(a)si Hrv.

Lk. 16:19 на всакн днѣ Mlet. на всакѣ днѣ Vrut. Кор. на вѣсѣкѣ денѣ Mar. Ass. на вѣсѣкѣ днѣ Zogr. Karp. — на все днн Nik. Hval. Čajn. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Div. def. Dobrš. i Ban. def.

Lk. 18:13 смѣше Mlet. Vrut. Кор. Div. — хотѣше (хотѣше) Čajn. Nik. Hval. Dovolj. Pripk. Karp. Ban. Dobrš. Curz. Mar. Zogr. Ass. Savv. Trn. Vuk. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.)

Lk. 18:29 ннкторнже Mlet. Vrut. Кор. Div. — ннктоже Čajn. Nik. Hval. Pripk. Karp. Ban. Dobrš. Curz. Mar. (Trn.) Zogr. Vuk. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.)

Lk. 23:45 помръе Mlet. помръе Mar. Vuk. помръкнѡ Vrut. помръкнѡ Кор. Ban. Hil. — омръкшоу Nik. омръкшоу Hval. — мръкшоу Ass. Zogr. Dobrš. мръкшоу Curz. Mir. def.

Iv. 3:27 с вѣше Mlet. Vrut. Crk. сѡвѣше Karp. — сѡвѣше сѡ нѣсе Ass. — с нѣсе Kor. Nik. Hval. Pripk. Mar. Dobrš. Ban. Curz. Mir. Vuk. Rh. Mr. Bd.

Iv. 6:30 вѣремь тебѣ Mlet. вѣремь тебѣ Vrut. Кор. Pg. — вѣроу н мемѣ тебѣ Hval. вѣрѡ н мемѣ тебѣ Nik. Pripk. Mar. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Vuk. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.)

Iv. 11:43 велнмь Mlet. Vrut. Кор. Pripk. — велѣемь Nik. Mar. Zogr. Ass. Savv. Karp. Dobrš. Ban. Curz. Mir. Vuk. Crk. Rh. — велѣкнмь Hval. Dobril. Gf. велнкомь Mr. Bd. Div. def.

ѡпанте, a drugi bos., uključujući i Vrut., дрѣзанте, ali u stihu Mt. 9:2 Vrut. ima ѡпан, a druga bos. imaju дрѣзан. Hval. u Mt. 9:2 ispušta tu riječ.

²² Primjeri poput ove zajedničke greške Vrut. Pripk. Mlet. Karp. te primjer iz Mlet. u stihu Iv. 13:38 u kojem Mlet. ima makedonizam кѡрь, a drugi bosanski пѣтель pokazuje da je put arhaičnih tekstova išao iz Makedonije; v. Nakaš 2020, 40.

Iv. 16:10 ндѧ Mlet. Vrut.²³ Pripk. Mar. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. Crk. Hil. Mr. Bd. Vuk.² — гредѧ Hval. Kop. Ass. Dobril. Vuk.¹ Rh.

O doticaju predložaka Mlet. i Vrut. govore i zabilježene zajedničke omisije, jednako kao i dodavanja određenih dijelova u dolje navedenim stihovima.²⁴

Mk. 6:18 пнлпа брата своего Mlet. Vrut. Mar. Zogr. Mir. Vuk. Crk. Rh. Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov. брата своего фнлпа Dobrš. фнлпа брата твоего Ban. Curz. Bd. — брата своего om. пнлпа Div. Sof. Nik. Hval. Čajn. Ass.

Lk. 5:28 въ слѣдъ его нде Mlet. Vrut. Mar. Dobrš. Ban. Curz. v slědъ ego ide Hrv. (v' slidъ) Nov. — въставъ въ слѣдъ его нде Div. Nik. Hval. Ass. Zogr. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Vat.⁴ Roč. въставъ нде въ слѣдъ его Čajn.

Lk. 17:22 ѡуенномъ Mlet. Vrut. Kop. Mar. Zogr. Ban. Curz. Mir. Crk. Rh. Mr. Bd. — add. свонмъ Hval. Čajn. Dan. Vuk. Dobrš. Hil. Nik. def. Div. def. Hrv. def.

Lk. 22:63 дрѣжахѧ рѣгахѧ Mlet. Vrut. — дрѣжахоу ѿ роугахоу Hval. дрѣжаште н рѣгаахѧ Zogr. — дрѣжахѧ нса роугахоу Nik. дрѣжахѧ се нса рѣгахѧ се Kop. дрѣжещен ѿса роугахоу Div.^b дрѣжаштен нса рѣгаахѧ Mar. (дрѣжаште) Dobrš. Ban. дрѣжаще нса рагахѧ Curz. Mir. def. Hrv. def.

Iv. 1:15 рѣхъ вамъ гредеть Mlet. рѣхъ вамъ гредеть Vrut. рѣхъ вамъ гредн Kop. — рѣхъ греды Nik. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) рѣхъ греден Hval. рѣхъ градъы Zogr. Ass. рекохѧ градъын Mar. Karp. Ban. Dobrš. рѣхъ гредеть Pripk. Hrv. def.

Iv. 8:12 свѣтъ мнрѧ Mlet. Vrut. Mar. Dobrš. Ban. Curz. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) — свѣтъ всемѧ мнрю Nik. Dan. Hval. Kop. Pripk. Karp. Vuk. s(vě) tь vsemu miru Hrv. Vat.⁴ Roč. (s(vě)tlostь) Nov.

Iv. 4:3 (om. пакы), нде въ галелѣю Mlet. иде въ галнлѣню Vrut. Pg. — нде пакъ въ галнлѣю Div. н нде пакѣ въ галелѣню Hval. нде пакы въ галелѣю Nik. Kop. Pripk. Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. def. Hrv. def.

²³ U dijelu Ev. po Mateju također Mlet. i Vrut. bilježe zajednički leksički izbor usp. Mt. 17:2 снѣгъ други bosanski свѣтъ. Vrut. i Mlet. kao Ass., други bosanski kao Mar.

²⁴ M. Kardaš ukazuje na izrazitu podudarnost u izvedbi krilatog orla, simbola evanđeliste Ivana, u Kopitarovom i Vrutočkom evanđelju, što uvjerljivo svjedoči o zajedničkim predlošcima iluminatora bosanskih srednjovjekovnih evanđelja. Krilati orao, čije je perje veoma slično stilizirano u oba kodeksa, u kandžama drži okvir u kojem je u Vrutočkom evanđelju ispisan početak Iv. evanđelja; Kardaš 2018, 72–73. Ista predstava evanđeliste Ivana, mada izrađena s više pažnje i vještine, nalazi se i u Mlet.

Iv. 4:45 н тн бо прндоу въ празѣннкъ om. Mlet. Vrut. Kop. Zogr. Ban. Dobrš. Curz. — н тн бо прндоу въ празѣннкъ Nik. Hval. Div. Pripk. Mar. Mir. def. Hrv. def. Karp. def.

Iv. 11:57 повѣсть да нмѣтъ Mlet. Vrut. — повѣсть да нмоуть ѿ Nik. Pripk. повѣсть да нмѣтъ н Mar. (повѣсте) Zogr. да повѣсть да нмѣты н Dobrš. — повѣсть ѿ да нмоуть ѿ Hval. повѣсть н да нмать н Curz. — повѣсть да нмѣтъ его Kop. Mir. def. Ban. def. Hrv. def.

Iv. 13:32 н бѣ прославнѣтъ Mlet. Vrut. Savv. Curz. — аще бѣ прославн Kop. Nik. Hval. Pripk. аште бѣ прославн Mar. (прославнѣтъ) Ass. Zogr. Dobrš. — om. Ban. Karp. Hrv. def.

Iv. 15:26 ѿ оца моего дѣхъ Mlet. Vrut. Pripk. — ѿ оца своего дѣхъ Kop. — ѿ оца дѣхъ Hval. Nik. Mar. Zogr. Ass. Savv. (om. дѣхъ) Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) от о(тъ)са d(u)хъ Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov.

Prezentirana su 22 primjera u kojima se Mlet. i Vrut. jednako ponašaju. Njima se najčešće pridružuje i Kop., ali rijetko druga bosanska evanđelja. Od ukupnog broja slaganja, u 12 njih Mlet. i Vrut. slijede stanje kao u kanonskim evanđeljima. Stoga nam je blisko mišljenje da su, s jedne strane, njihove podloge ranije došle u doticaj, tj. Mlet. i Vrut. međusobno imaju udaljeniji predložak, dok s druge strane Mlet. pokazuje veću vjernost predlošcima Hval. i Sof.²⁵ Ranije su zamijećene poveznice između Vrut. i evanđeoskog teksta u hrvatskoglagoljskim misalima Hrv. Vat.⁴ Roč. i Nov. pa stoga ne iznenađuju i njihova povremena slaganja s Vrut. i Mlet. koja su naslijeđena još iz kanonskih evanđelja (usp. Mk. 6:18, Lk. 5:28).²⁶

Zabilježili smo i sljedeća leksička odstupanja Mlet. od većine drugih bosanskih rukopisa na dionici teksta Mk. 5:1 do kraja Iv. evanđelja:²⁷

Mk. 9:21 дѣтства Mlet. дѣства Čajn. Vrač. Hil. дѣтска Mstisl. Gal. Arh. Konst. дѣтска Vat.⁴ Roč. Nov. ditin'ska Hrv. — отроуете Div. отроуате Ban. Curz. отроуеньъ Hval. отроуинн Vrut. Nik. Mar. Zogr. Ass. Savv. Dobrš. Vuk. отроуине Dovolj.

²⁵ Naravno, uvijek treba imati na umu da 75% rukopisa Sofijskog evanđelja nije sačuvano pa samim tim zaključci vrijede za 25% sačuvanog teksta.

²⁶ O vezi Vrut. i evanđeoskog teksta u hrvatskoglagoljskim misalima vidi više u: Ramić-Kunić / Šimić 2019a, 28–33.

²⁷ Zabilježili smo i neka individualna odstupanja nastala uslijed nepažnje prepisivača pa ih ovdje nećemo tretirati posebno. U suštini su to neznatne dopune, pojedina izostavljanja te izmjene u redosljedu riječi.

Lk. 1:3 дрѣжавънн Mlet. Čajn. Dobrš. Ban. Šaf. Mstisl. — краснн Nik. Hval. Kop. Dan. — славнн Pripk. Curz. Mir. Crk. Rh. Mr. Trn. славнн Mar. Ass. Zogr. Hrv. def.

Lk. 1:26 арѣхнанѣль Mlet. архнанѣль Čajn. Kop. арѣнѣль Ass. арханѣль Ban. архгѣль Curz. — анѣль Nik. Vrut. Hval. Dovolj. анѣль Mar. Zogr. англѣ Dobrš. anj(e)ль Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov. Div. def.

Lk. 12:59 кодрънѣтъ Mlet. — трѣхѣтъ (трахатъ) Div. Kop. Nik. Hval. Vrut. Čajn. Mar. трѣхотъ Zogr. Hrv. def. Dovolj. def. – vjerovatno na pisara djeluje paralelno mjesto Mt. 5:26, gdje je кодрантъ Mlet. конѣтратъ Hval. i кондратъ Vrut. кодрантъ Mar. конѣдратъ Ban. Karp. Zogr. кодратъ Mir. Hrv. def.²⁸

Lk. 22:19 плѣтъ моѣ Mlet. — тѣло моѣ Div. Kop. Nik. Hval. Vrut. (мо!) Pripk. Čajn. Mar. Zogr. Dobrš. Ban. Curz. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Vat. t(ě)lo moe Hrv. Vat.⁴ Roč. Nov. Dovolj. def. – u paralelnim mjestima Mt. 26:26 i Mk. 14:22 u bosanskim i kanonskim je тѣло.

Iv. 13:38 кѣрь Mlet. Crk. Hil. Rh. Bd. Vuk. коуръ Ass. Zogr. Savv. кюръ Mir. коура Curz. Dobrš. — пѣтель Kop. Nik. Hval. Pripk. патель Ban. — кокотъ Mar. Hrv. def.

Iv. 6:22 рязвѣ едннъ Mlet. Pog. Th. — тѣкмо едннъ Kop. Nik. Hval. Vrut. тѣкѣмо едннъ Mar. Zogr. Ass. Savv. Dobrš. Curz. (ѣдѣннъ) Ban. Karp. Mir. (Crk. Hil. Rh. Mr. Bd.) Vuk. Hrv. def.

Iv. 8:28 творѣ Mlet. творѣ Mar. Zogr. Rh. Mr. Bd. — глѣ Nik. Crk. Hil. глѣ Ass. глѣ Mir. Vuk. гла Curz. Dobrš. Ban. govoru Hrv. g(lago)lju Vat.⁴ Roč. Nov. Kop. def.

Iv. 15:6 нсаъхнѣтъ Mlet. нсѣхнѣтъ Ass. Ban. Dobrš. нсѣхнѣтъ Mir.²³ Hil.² Rh. Mr. Bd. is'ah'nutъ Hrv. is'ahnut' Vat.⁴ usah'netъ Nov. praem. i Roč. — нсѣшетъ Nik. Hval. Vrut. Kop. нсѣшетъ Mar. Zogr. Savv. нсѣшетъ Mir.¹ Vuk.² Crk. Hil. Rh. нсѣшетъ Vuk.¹

Od devet izoliranih primjera, Mlet. u četiri ima potvrdu u stsl. kanonu. Primjer iz Lk. 12:59 najvjerovatnije je greška pod utjecajem paralelnog mjesta Mt. 5:26. Za primjer iz stiha Lk. 22:19 nismo našli usporednicu u drugim evanđeljima.²⁹ Primjeri iz Mk. 9:21, Lk. 1:3 i Iv. 6:22 mogu

se tumačiti kao minimalne inovacije u odnosu na većinu drugih bosanskih i kanonskih.³⁰ Inovacije poput ovih iz Mk. 9:21, Lk. 1:3 i Iv. 6:22 u tekst su mogle ući posredstvom zabilješki na marginama prije nego, kako smo to i gore u tekstu naveli, iz kontrolnog predloška. Dakle, predložak Mlet. mogao je biti neki tekst koji je na svojim marginama imao zabilježena tumačenja pojedinih leksema. Ova pretpostavka vrijedi za dio teksta od Mk. 5:1 do kraja Iv. evanđelja. Zanimljivo je npr. u Mt. 5:26 (f. 6v) Zogr. u glavnom tekstu ima конѣдратъ (ⲕⲟⲛⲉⲃⲣⲁⲧⲁⲧⲥ),³¹ a na margini je ćirilicom zabilježeno трѣхѣтъ. Isto tako u Lk. 1:3 u glavnom je tekstu славннъ (ⲎⲠⲎⲞⲞⲞⲞⲞⲞ), dok je na margini ćirilicom државънн, a kako smo naveli, pisar Mlet. bilježi varijante kakve susrećemo na marginama Zogr.³² Sporadičan broj ovakvih inovacija od Mk. 5:1 pa do kraja Ivanovog evanđelja potvrđuje da tekst Mletačkog evanđelja nije inoviran sistemski, već u tragovima. Stoga je nesumnjivo tekst Mlet. (Mk. 5:1 – kraj Iv. evanđelja) pripadnik prve redakcije slavenskog prevoda evanđelja, kako to jasno pokazuju njegovi leksički izbori, koji su potvrđeni u staroslavenskom kanonu, ali i bosanskim pripadnicima prve redakcije.

Na temelju iznesenih primjera čini nam se, u ovom stadiju proučavanja filijacijskog odnosa među bosanskim rukopisima, da su ranije ustanovljenoj grupi Vrut. Sof. Pripk. bliski Mlet. i Hval. S obzirom na to da se za svaku grupaciju tekstualnih svjedoka slavenskog teksta evanđelja može pretpostaviti da je nekad živjela zajedničkim životom, ovdje je bio cilj pouzdanije utvrditi s kojim je bosanskim rukopisima Mlet. u najbližoj vezi. To što unutar ovdje pretpostavljene grupe postoje razlike, kao i slaganje Mlet. nekad s Hval., nekad s Sof., Vrut. ili Pripk., dokaz je, kako to I. Grickat zaključuje, za mnoge izgubljene tekstove koji su se nalazili između njih, odnosno njihovih direktnih ili indirektnih podloga.³³ Iako postoje tekstualne sličnosti između Sof. Vrut. Pripk. Hval. Mlet., nijedan od njih nije neposred-

²⁸ Usp. Mt. 5:26 кодрантъ Mlet. конѣтратъ Hval. кондратъ Vrut. кодрантъ Mar. конѣдратъ Zogr. Ban. Karp. кодратъ Mir. — цѣтѣ Dobril. Jur. — мѣдѣннѣ Pg.

²⁹ Leksema je poznata već u evanđeljima stsl. kanona. Usp. Lk. 24:39 плѣтн н костн не нматъ Mar. Zogr., tako i u bosanskim; Mt. 26:41 плѣтъ немоуѣнн Mar. Zogr. Ass. Savv., kao i u bosanskim; Iv. 3:6 плѣтн плѣтъ естъ Mar. Zogr. Ass. i bosanski.

³⁰ Sasvim se sporadično primjer iz stiha Mk. 9:21 (дѣтъства) javlja u rukopisima koje Voskresenski svrstava u prvu redakciju slavenskog prevoda evanđelja. Tako oblik kao u Mlet. imaju npr. Gal., Xlud 31 (Voskresenski 1894: 256).

³¹ Za grč. *κοδράντης*.

³² Faksimili s popratnom transliteracijom teksta Zogr. dostupni su na: http://expositions.nlr.ru/ex_manus/Zograph_Gospel/_Project/page_Manuscripts.

³³ Grickat 1961–62, 274.

ni predložak onome drugom, već se radi o, do neke mjere, revidiranim preživjelim svjedocima neke od zajedničkih podloga.

Summary

The Lexic of the Venetian Miscellany. Textual relation to other Bosnian Gospels

Part of the text from the beginning Matthew to Mk. 5:1 of the Venetian Miscellany is joined with the manuscripts of the fourth slavic translation of the gospels (T4). Part of the text from Mk. 5:1 to the end of the Gospel of John of the Venetian Miscellany is joined with the manuscripts of the first slavic translation of the gospels (T1). The lexical and textual analysis of the Venetian Miscellany showed that it comes from a template similar to the Gospel of Hval, although it shows many similarities with the Gospel of Sofia, Vrutok Gospel and the Pripković Gospel.

Bibliografija

Izvori

- Arh. *Arhangelsko evanđelje*, 1092. god., kratki aprakos, ruski crkvenoslavenski, Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka, f. 178, 1666, Moskva, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.
- Ass. *Assemanijevo evanđelje*, 11. st., kratki aprakos, kanonski crkvenoslavenski, Biblioteka Apostolica Vaticana, Cod. Slav. 3, Vatikan, Italija. Izd.: *Kurz, J.* 1955, *Evangeliář Assemanův. Kodex Vatikánský 3. slovanský, dil II*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1955.
- Ban. *Baničko evanđelje*, kraj 13. st., tetra, bugarski crkvenoslavenski, Nacionalna biblioteka "Sv. Kiril i Metodij", NBKM 847, Sofija, Bugarska. Varijante prema: Vakareliyska 2008.
- Bd. *Bogdanovo evanđelje*, 13–14. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, III c 20, Zagreb, Hr-

- vatska. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Crk. *Evanđelje Crkolez*, sredina 13. st., puni aprakos, srpski crkvenoslavenski, Manastir Dečani, Crk. No. 1, Dečani, Kosovo. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Curz. *Curzon gospel*, 1354. god., tetra, bugarski crkvenoslavenski. Izd.: Vakareliyska 2008.
- Čajn. Čajničko evanđelje, 14–15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Muzej Crkve Uspenja Bogorodice i Crkve Vaznesenja Hristovog, Čajniče, Bosna i Hercegovina. Izd.: Ramić-Kunić 2017.
- Dan. *Daničićevo (Nikoljsko b) evanđelje*, 14/15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski. Varijante prema: Daničić 1864.
- Div. *Divoševo evanđelje*, druga četvrtina 14. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Crkva sv. Nikole, Podvrh kod Bijelog Polja, Crna Gora. Izd.: Nakaš 2018.
- Dobril. *Dobrilovo evanđelje*, 1164. god., puni aprakos, ruski crkvenoslavenski, Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka, f. 256, N 103, Moskva, Rusija. Varijante prema: Voskresenski 1894; Alekseev 1998, 2005.
- Dobrm. *Dobromirovo evanđelje*, 12. st., tetra, makedonski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Q.π.I.55, Sankt-Peterburg, Rusija. Izd.: *Altbauer, M.* 1973, *Dobromirovo evangelie. Kirilski spomenik od XII v., tom 1*, Skopje 1973. *Velčeva, B.* 1975, *Dobromirovo evangelie. B'lgarski pametnik ot načaloto na XII vek*, B'lgarska Akademiya na naukite, Sofija 1975. *Ugrinova-Skalovska R. / Despodova V.* 1992, *Dobromirovo evangelie: kirilski spomenik od XII vek*, Skopje – Prilep 1992.
- Dobrš. *Dobrejšovo evanđelje*, prva polovina 13. st., tetra, makedonski crkvenoslavenski, Nacionalna biblioteka "Sv. Kiril i Metodij", NBKM 17, Sofija, Bugarska. Izd.: *Conev, B.* 1906, *Dobréjšovo četveroevangele: Srédnob'lgarski pametnik' ot XIII věk'*, B'lgarski starini, kn. 1, Sofija 1906.
- Dovolj. *Evanđelje iz Dovolje*, 15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Giljf. 7, Sankt-Peterburg, Rusija. Dostupno na: <http://nlr.ru/manuscripts/RA1527/elektronnyiy-katalog?&a-b=0ED04922-7704-4321-89A8-02ED-1CDFB6B9>.
- Frol. *Frolovo evanđelje*, 14. st., tetra, ruski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, F.π.I.14, Sankt-Peterburg, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.

- Gal. *Galičko evanđelje*, 1144. god., tetra, ruski crkvenoslavenski, Gosudarstvennyj istoričeskij muzej, Sin. 404, Moskva, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.
- Hil. *Evanđelje Hilandar* – treća četvrtina 13. st., puni aprakos, srpski crkvenoslavenski, Manastir Hilandar, Atos, Grčka. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Hrv. *Hrvojev misal*, 1404. god., hrvatski crkvenoslavenski, Topkapi saraj, Istanbul, Turska. Izd.: Grabar / Nazor / Pantelić, 1973.
- Hval. *Hvalov zbornik*, 1404. god., tetra, apostol, psaltir, apokalipsa, bosanski crkvenoslavenski, Biblioteca dell' Università Manoscritti, N° 3575B, Bolonja, Italija. Izd.: Kuna 1986.
- Jur. *Jurjevsko evanđelje*, 1119–1128. god., puni aprakos, ruski crkvenoslavenski, Gosudarstvennyj istoričeskij muzej, Sin. 1003, Moskva, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.
- Karp. *Karpinsko evanđelje*, 13. st., puni aprakos, makedonski crkvenoslavenski, Gosudarstvennyj istoričeskij muzej, Hlud. 28, Moskva, Rusija. Izd.: *Despodova, V. / Bicevska, K. / Pandev, D. / Mitrevski, Lj.* 1995, Karpinsko evangelie, Makedonski sredno-vekovni rakopisi, 4, Prilep – Skopje 1995.
- Konst. *Konstantinopoljsko evanđelje*, 1383. god., tetra, ruski crkvenoslavenski, Moskva, Rusija. Varijante prema: Voskresenski 1894.
- Kop. *Kopitarovo evanđelje*, 14–15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, br. 24. Varijante prema: Kuna 1986; Kardaš 2018.
- Mar. *Marijansko evanđelje*, 11. st., tetra, kanonski crkvenoslavenski, Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka, Grig. 6 (M. 1689), Moskva, Rusija. Izd.: Jagić 1883.
- Mir. *Miroslavljevo evanđelje*, 12. st., puni aprakos, zetsko-humski crkvenoslavenski, Narodni muzej, sign. 1538, Beograd, Srbija. Izd.: Rodić / Jovanović 1986.
- Mlet. *Mletački zbornik*, 14–15. st., tetra, apostol, apokalipsa, bosanski crkvenoslavenski, Biblioteca nazionale Marciana, Cod. Or. 227 (=168), Venecija, Italija. Izd.: Nakaš 2020.
- Mp. *Mokropoljsko evanđelje*, sredina 13. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Manastir Krka, No. 2, Mokro Polje, Hrvatska. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Mstisl. *Mstislavovo evanđelje*, 1117. god., puni aprakos, ruski crkvenoslavenski, Gosudarstvennyj istoričeskij muzej, Sin. 1203, Moskva, Rusija. Izd.: *Žukovskaja, L. P. / Vladimirova, L. A. / Pankratova, N. P.* 1983, Aprakos Mstislava Velikogo, Institut ruskogo jazyka im. V. V. Vinogradov 1983.
- Nik. *Nikoljsko evanđelje*, posljednja četvrtina 14. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Chester Beatty Library, sign. W 147, Dublin, Irska. Izd.: Daničić 1864.
- Nov. *Misal kneza Novaka*, 1368. god., hrvatski crkvenoslavenski, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. slav. 8, Beč, Austrija. Varijante prema: Grabar / Nazor / Pantelić 1973.
- Pg. *Pogodina 21*, druga polovina 14. st., tetra, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Pog. 21, Sankt-Peterburg, Rusija. Varijante prema: Alekseev 1998, 2005.
- Pripk. *Pripkovićevo evanđelje*, 14–15. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Gilj. 6, Sankt-Peterburg, Rusija. Varijante prema: Ramić-Kunić 2017. Dostupno na: <http://www.nlr.ru/manuscripts/fondy/elektronnyj-katalog#160?ab=77478FC9-0DD7-4F5A-BAA4-57A5331CE2A8>.
- Rh. *Raškohilandarsko evanđelje*, 13. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Manastir Hilandar, Slav. 22, Atos, Grčka. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Roč. *Ročki misal*, oko 1420. god., hrvatski crkvenoslavenski, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. slav. 4, Beč, Austrija. Varijante prema: Grabar / Nazor / Pantelić 1973.
- Sav. *Savina knjiga*, 11–12. st., kratki aprakos, kanonski crkvenoslavenski, Rossijskij gosudarstvennyj arhiv drevnih aktov, f. 381, 14, Moskva, Rusija. Izd.: *Šcepkin, V. N.* 1903, Savina kniga, u: Pamjatniki staroslavjanskogo jazyka, Tom I, vyp. 2, Otdělenija ruskago jazyka v slovesnosti Imperatorskoj Akademii nauk, Sankt-peterburg' 1903; *Knjazevskaia, O. A. / Korobenko, L. A. / Dogramadžieva, E. P.* 1999, Savina kniga: drevneslavjanskaja rukopis' XI, XI – XII i konca XIII veka, č. 1, Indrik, Moskva 1903.
- Sof. *Sofijsko evanđelje*, 14. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Nacionalna biblioteka "Sv. Kiril i Metodij", NBKM 23 i 468, Sofija, Bugarska. Izd.: Kardaš 2018a.
- Šč. *Šišatovačko evanđelje*, kraj 13. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Kopitareva zbirka br. 12. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Trn. *Trnovsko evanđelje*, 13. st., tetra, bugarski crkvenoslavenski. Varijante prema: *Valja-*

- vec, M. K. 1889, Trnovsko tetrajevandelijske, Starine, 21, Zagreb, 1–68.
- Vat. *Vatikansko evanđelje*, 13. st., puni aprakos, srpski crkvenoslavenski, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. slav. 4, Vatikan, Italija. Varijante prema: Nakaš 2018.
- Vat.₄ *Vatikanski Borg. illirico 4*, početak 14. st., misal, hrvatski crkvenoslavenski, Biblioteca Apostolica Vaticana, Borg. illirico 4, Vatikan, Italija. Varijante prema: Grabar / Nazor / Pantelić 1973.
- Vrut. *Vrutočko evanđelje*, kraj 14. st., tetra, bosanski crkvenoslavenski, Nacionalna i univerzitetska biblioteka "Sv. Kliment Ohridski", Skoplje, Makedonija. Izd.: Nakaš 2015.
- Vuk. *Vukanovo evanđelje*, 13. st., puni aprakos, srpski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Ф.п.1.82, Sankt-Peterburg. Varijante prema: Vrana 1967; Rodić / Jovanović 1986.
- Vv. *Vojvodičko evanđelje*, treća četvrtina 13. st., tetra, srpski crkvenoslavenski, Grujićeva zbirka. Varijante prema: Rodić / Jovanović 1986.
- Zogr. *Zografsko evanđelje*, 11–12. st., tetra, kanonski crkvenoslavenski, Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, Glag. 1, Sankt-Peterburg, Rusija. Izd.: Jagić 1879.
- Despodova, V. et al.* 1995, Karpinsko evanđelje, Makedonski srednovekovni rakopisi, 4, Prilep – Skopje 1995.
- Grabar, B. et al.* 1973, Hrvatskoglagoljski misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Transkripcija i komentar, Mladinska knjiga – Staroslavenski institut "Svetozar Ritig" – Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Zagreb – Ljubljana – Graz 1973.
- Grickat, I.* 1961–1962, Divoševo jevanđelje: filološka analiza, Južnoslavenski filolog, XXV, Beograd 1961–1962.
- Horálek, K.* 1954, Evangeliáře a čtveroevangelia. Příspěvky k textové kritice a k dějinám staroslověnského překladu evangelia, Česká akademie věd a umění, Praha 1954.
- Jagić, V.* 1879, Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus, Apud Weidmannos, Berolini 1879.
- Jagić, V.* 1883, Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus glagoliticus, Apud Weidmannos, Berolini 1883.
- Kardaš, M.* 2018, Jezik i grafija Kopitarova četveroevanđelja u kontekstu bosanske crkvenoslavenske pismenosti, doktorska disertacija u rukopisu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2018.
- Kardaš, M.* 2018a, Bosansko četveroevanđelje: Sofijski odlomci, Forum Bosnae, br. 80, Sarajevo 2018.
- Kuna, H.* 2008, Bosanska srednjovjekovna književnost, Forum Bosnae, br. 45, Sarajevo 2008.
- Kurz, J.* 1955, Evangeliář Assemanův. Kodex Vatikánský 3. slovanský, díl II, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1955.
- Львов, А. С.* 1966, Очерки по лексики памятников старославянской письменности, Издательство "Наука", Москва 1966.
- Nakaš, L.* 2012, Dvadeset glosa bosanskog Vrutočkog evanđelja, Forum Bosnae, br. 57, Sarajevo, 153–187.
- Nakaš, L.* 2013, Nova saznanja o Vrutočkom evanđelju, Ricerche slavistiche, 11 (57), Roma, 5–20.
- Nakaš, L.* 2015, Vrutočko bosansko četveroevanđelje, Forum Bosnae, Sarajevo 2015, 67–68.
- Nakaš, L.* 2018, Divoševo evanđelje. Studija i kritičko izdanje teksta, Institut za jezik, Posebna izdanja, knj. XXXI, Sarajevo 2018.
- Nakaš, L.* 2020, Srednjovjekovni spomenik bosanske pismenosti: Mletački zbornik – ćirilica i latinična transkripcija, Mladinska knjiga, knj. I, Sarajevo 2020.
- Pelusi, S.* 1991, Novum Testamentum Bosniacum Marcianum, Cod. Or. 277 (= 168), Editoriale Programma, Padova 1991.
- Ramić-Kunić, E.* 2017, Čajničko četveroevanđelje. Bosanski rukopis s početka 15. stoljeća, Institut za jezik, Posebna izdanja, knj. 26, Sarajevo 2017.

Literatura

- Alberti, A.* 2013, Il lessico dei vangeli slavi e il 'testo di Preslav'. Alcune considerazioni sulla classificazione dei codici, Contributi italiani al XV congresso internazionale degli Slavisti, Minsk, 23–49.
- Alekseev, A. A. et al.* 1998, Evangelie ot Ioanna v slavjanskoj tradicii, Rossijskoe biblejskoe obščestvo, Sankt-Peterburg 1998.
- Alekseev, A. A.* 1999, Tekstologija slavjanskoj biblii, Sankt-Peterburg 1999.
- Alekseev, A. A. et al.* 2005, Evangelie ot Matfeja v slavjanskoj tradicii, Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet, Sankt-Peterburg 2005.
- Cejtlin, R. M.* 1977, Leksika staroslavjanskogo jazyka, Izdatelstvo "Nauka", Moskva 1977.
- Conev, B.* 1906, Dobřejšovo četveroevangele. Srědno-bŭlgarski pametnikŭ otŭ XIII vĕkŭ, Bŭlgarski starini, knj. I, Sofija 1906.
- Daničić, Đ.* 1864, Nikoljsko jevanđelje, Državna štamparija, Beograd 1864.

- Ramić-Kunić, E.* 2018, Mjesto Mletačkog evanđelja među drugim rukopisima bosanske srednjovjekovne pismenosti, Zbornik radova sa Međunarodnog naučno-stručnog skupa "Obrazovanje, jezik, kultura: tendencije i izazovi", Filozofski fakultet, Zenica, 356–368.
- Ramić-Kunić, E.* 2018a, Tekstologija Daničićevoga bosanskoga evanđelja: tekstualni odnos prema Nikoljskome i Čajničkome evanđelju, Pismo 16, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 9–30.
- Ramić-Kunić, E.* 2019, Leksičke varijante Čajničkog evanđelja iz 15. stoljeća u kontekstu proučavanja bosanske redakcijske pismenosti, doktorska disertacija u rukopisu, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2019.
- Ramić-Kunić, E. / Šimić, M.* 2019a, Leksik Matejeva evanđelja u hrvatskoglagoljskim misalima i bosanskim četveroevanđeljima, Književni jezik 30, Institut za jezik UNSA, Sarajevo 2019, 9–53.
- Rodić, N. / Jovanović, G.* 1986, Miroslavljevo jevanđelje, kritičko izdanje, SANU, Beograd 1986.
- Vakareliyska, C. M.* 2008, The Curzon Gospel, Vol. I: Annotated Edition; Vol. II: Linguistic and Textual Introduction, Oxford University Press, Oxford 2008.
- Voskresenski, G. A.* 1894, Evangelie otъ Marka po osnovnymъ spiskamъ četyrehъ redakcij rukopisnago slavjanskago evangel'skago teksta, Tipografija A. I. Snegirevoj, Moskva 1894.
- Voskresenski, G. A.* 1896, Harakterističeskija čerty četyrehъ redakcij slavjanskago perevoda Evangelija otъ Marka, Universitetskaja tipografija, Moskva 1896.
- Vrana, J.* 1961, L'Évangélique de Miroslav, Mouton & Co, 'S-Gravenhage 1961.
- Vrana, J.* 1967, Vukanovo evanđelje, Posebna izdanja, knj. 18, Odeljenje literature i jezika, SANU, Beograd 1967.

Godišnjak izlazi od 1957. godine. Prva (I) i druga sveska (II-1961) štampane su u izdanju Balkanološkog instituta Naučnog društva BiH, a od 1965. (III/1) izdavač časopisa je Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH. Počev od sveske XXXIX/37 numeracija je svedena na prvu cifru koja se izražava arapskim brojem. Objavljeni radovi su vrednovani od strane međunarodne redakcije i recenzentata.

Das Jahrbuch erscheint seit dem Jahr 1957. Der erste (I) und zweite Band (II-1961) wurden im Balkanologischen Institut der wissenschaftlichen Gesellschaft B-H herausgegeben. Seit dem Band III/1, 1965 erscheint die Zeitschrift im Zentrum für Balkanforschungen der AWK B-H. Ab Band XXXIX/37 wird die Nummerierung auf die erste, folglich arabisch ausgedrückter Zahl, zurückgezogen. Die veröffentlichten Artikel wurden von der internationalen Redaktion und Rezensenten begutachtet.

* * *

Naslovna strana / Titelblatt
Dževad Hozo

Ilustracija na naslovnoj strani / Illustration am Titelblatt
Amblem proslave 140 godina arheologije u Bosni i Hercegovini / Zeichen der Jubiläumsfeier 140 Jahren
der Archäologie in Bosnien und Herzegowina

Adresa Redakcije / Redaktionsadresse
cbi-anubih@anubih.ba

Web izdanje / Web-Ausgabe
<https://publications.anubih.ba>

Sekretarka Redakcije / Sekretärin der Redaktion
Sabina Vejzagić

Lektura / Lektorin
Zenaida Karavdić

Tehnički urednik / Technische Redakteur
Narcis Pozderac

DTP
Narcis Pozderac

Tiraž / Auflage
500

Štampa / Druck
Dobra knjiga, Sarajevo

Časopis je indeksiran u / Zeitschrift verzeichnet in
C.E.E.O.L. (Central Eastern European Online Library)
Ebsco Publishing
Ulrich Periodicals
ZENON DAI (Journals Database of German Archaeological Institute)
Cross Ref